

Кубарева Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінальної юстиції
ННПП Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ Ч. 1 СТ. 303 КПК УКРАЇНИ В ПРАКТИЦІ СЛІДЧИХ СУДДІВ

Учасники кримінального провадження дедалі більше усвідомлюють та активно використовують права, надані їм кримінальним процесуальним законодавством. Разом з тим, слід констатувати, що через певні прогалини в правовому регулюванні та нерозуміння ролі слідчого судді у кримінальному провадженні, учасники, що залучаються до процесу досудового розслідування, неточно тлумачать деякі норми кримінального процесуального права і в результаті мають необґрунтовані очікування. Одне з таких очікувань пов'язане з активізацією здійснення досудового розслідування.

Серед повноважень, наданих слідчому судді, останній зобов'язаний розглядати скарги учасників провадження на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора (ст. 303 КПК). Іншими словами, суддя, який здійснює судовий контроль на досудовому розслідуванні, уповноважений вирішувати процесуальні конфлікти, що виникають між сторонами провадження.

У згаданій статті передбачено вичерпний перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені на досудовому провадженні. Однак, в практиці виникають ситуації, коли слідчі судді не завжди дотримуються вимог згаданої статті та помилково розширюють застосування її положень, чим допускають істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, що призводить до безпідставного розгляду ними по суті та задоволення скарги.

Так, як убачається із змісту ухвали слідчого судді, останній розглядаючи скаргу представника потерпілого на бездіяльність слідчого, що полягає у невиконанні вказівок прокурора, дійшов наступного висновку. На його переконання, оскаржити до слідчого судді бездіяльність слідчого або прокурора, що полягає у нездійсненні процесуальних дій, які вони зобов'язані вчинити у визначений КПК України строк,

можливо лише за наявності зв'язку між обов'язком слідчого або прокурора вчинити визначені КПК України дії та строком, у межах якого зазначена особа зобов'язана їх вчинити. У підсумку слідчий суддя зобов'язав слідчого виконати вказівки прокурора щодо повторного допиту учасників правопорушення, проведення слідчого експерименту тощо (Ухвала слідчого судді Новоодеського районного суду Миколаївської області від 11 листопада 2024 року у справі № 482/2278/24).

Очевидно, що слідчий суддя розширив застосування п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України з огляду на те, що КПК України не визначає строк виконання слідчим органом досудового розслідування вказівок прокурора про проведення слідчих дій. Натомість такий строк може встановлюватися прокурором. Оскільки строк виконання вказівок прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій не визначено КПК України, бездіяльність щодо невиконання таких вказівок не підлягає оскарженню під час досудового розслідування.

Поруч з цим слідчий суддя вийшов за межі своєї компетенції, зобов'язавши слідчого виконати вказівки прокурора та вчинити конкретні слідчі (розшукові) дії. Згідно зі ст. ст. 36, 39, 39-1 КПК України надавати вказівки є виключною компетенцією прокурора та керівника органу досудового розслідування, дізнання, а отже і контроль за їх виконанням покладається на зазначених осіб.

Такий підхід був відображений і в інших рішеннях судді, який реалізує функцію судового контролю на досудовому провадженні, відповідно до яких:

– слідчий суддя вважав, що постанова прокурора за результатами розгляду клопотання захисника про здійснення запиту з метою перевірки відомостей про місце проживання особи може бути оскаржена слідчому судді, виходячи з ст. ст. 93, 220, п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України, оскільки хоч відповідні процесуальні дії, про здійснення яких адвокат просив прокурора, й не спрямовані на забезпечення процесу доказування, але вони створюють необхідні умови для провадження основних слідчих дій, пов'язаних у тому числі з отриманням доказової інформації (Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 19 грудня 2022 року у справі № 991/5644/22);

– слідчий суддя скасував постанову слідчого про відмову в задоволенні клопотання про призначення експертизи та

зобов'язав його призначити економічну (бухгалтерську) експертизу (Постанова Верховного суду від 11 липня 2023 року у справі № 676/3178/22);

– слідчий суддя скасував постанову слідчого про відмову в задоволенні клопотання про повідомлення про підозру та зобов'язано слідчого – здійснити це, а саме – повідомити про підозру фігуранту у кримінальному провадженні (Постанова Верховного суду від 5 квітня 2023 року у справі № 188/1146/22).

У свою чергу, Верховний суд неодноразово зазначав, що слідчий суддя, здійснюючи свої повноваження, що передбачені ст. 307 КПК України, своїми рішеннями не може покладати на слідчого такі зобов'язання, які суперечать нормам КПК України, що за своєю суттю свідчить про фактичне втручання в процесуальні повноваження слідчого, прокурора.

Дійсно, згідно з підходом українського законодавства компетенція аналізованого учасника кримінального провадження передбачає реалізацію ним функції судового контролю, що знайшла своє нормативне закріплення в п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, предметом якого є дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Водночас, слід зазначити, що слідчий суддя за відповідними зверненнями сторони обвинувачення вирішує і питання, що мають істотне значення для здійснення ефективного досудового розслідування (надання дозволу на затримання; здійснення спеціального досудового розслідування; застосування запобіжних заходів). Відтак, запровадження процедур судового контролю за ефективністю досудового розслідування за зверненнями сторони захисту, на нашу думку, також заслуговує на увагу.

Резюмуючи, можна констатувати, що коло діяльності слідчого судді залишається до кінця невизначеним. Наведені рішення слідчих суддів, згідно з якими останні займали активну позицію і при цьому втручались у повноваження слідчих або прокурорів, є радше винятком, аніж практикою. Тим не менш вищезазначені обставини певною мірою свідчать про відсутність нормативного системного підходу до визначення повноважень слідчого судді. Наведене актуалізує наукові дослідження питань, пов'язаних з компетенцією слідчого судді в частині контролю за ефективністю досудового розслідування.